

Институт за савремену историју 1958–2008

Историјат

Институт за савремену историју (ИСИ) је научна установа настала интеграцијом Одељења за историјске науке Института друштвених наука (формираног 1958) и Првог одељења Института за изучавање радничког покрета током 1967/68. Код Окружног привредног суда регистрован је 31. јануара 1969. Од тог тренутка до данас није мењао назив, предмет рада и седиште. По томе спада у ретке научноистраживачке институције дугог трајања у Србији.

Институт за савремену историју делио је судбину државе, односно дилеме југословенског руководства између Југославије као јединствене државе и Југославије као лабаве федерације. Основан је као савезна југословенска институција, али је одлуком Скупштине СР Србије од 15. децембра 1977. СР Србија преузела права и обавезе оснивача према Институту, чиме је постао републичка научна установа. Предмет рада, који је остао југословенски, нико није спорио.

Истраживачи

У новоосновани Институт за савремену историју ушло је 59 сарадника и другог особља (17 сарадника из историјског одељења ИДН и 42 из Института за раднички покрет). Водећи истраживачи у периоду 1959–1984. били су: проф. др Драгослав Јанковић, Перо Морача, др Перо Дамјановић, др Вук Винавер, др Живко Аврамовски, др Душан Живковић, др Тодор Стојков, др Богумил Храбак, др Сергије Димитријевић, др Славољуб Цветковић, др Душан Лукач, др Бранко Петрановић, др Ђуро Станисављевић, др Милена Гецић, др Бранислав Глигоријевић, др Тома Миленковић, др Момчило Зечевић, др Стојан Кесић, др Мирољуб Васић, др Милан Весовић, др Смиљана Ђуровић, др Никола Живковић, др Никола Б. Поповић, др Петар Качавенда, др Слободан Д. Милошевић, Убавка Вујошевић и други.

Почетком 1969. у ИСИ је радило 13 доктора наука, као виши истраживачи, један је био самостални истраживач, један магистар, десет истраживача, пет асистената-истраживача, девет документатора, један асистент-приправник, три библиотекара и три књижничара. Године 1970.

ИСИ је имао 52 запослена, од којих 34 научна и стручна радника (10 доктора наука и 4 магистра), а 1979. године 50 запослених од којих 35 истраживача (19 доктора наука и 5 магистара).

Осамдесетих година у Институт су дошли млади сарадници: др Јадранка Јовановић, др Милан Ристовић, др Ђоко Трипковић, др Момчило Павловић, др Драган Богетић, др Предраг Ј. Марковић, др Коста Николић, др Небојша Поповић, др Милан Кољанин, а нешто касније др Никола Жутић, др Бојан Димитријевић, др Ранка Гашић и други.

Током деведесетих година број сарадника Института је опадао тако да је све до 1999. у ИСИ-ју радило њих 29, од тога 12 научних саветника, 1 виши научни сарадник, 8 научних сарадника, 1 приправник, 1 стручни саветник и 1 библиотекар. Од 1999. до данашњих дана број сарадника се усталио на 25, упркос одласцима у пензију или напуштању Института из разних разлога. Институт је увек имао повољну научну структуру сарадника и сопствено научно веће.

Године 2009. ИСИ има 25 запослених, од чега 23 у научном сектору: 7 научних саветника, 2 виша научна сарадника, 4 научна сарадника, 7 истраживача-сарадника, 3 истраживача-приправника и једног стипендисту МНТР. То су: др Момчило Павловић, научни саветник, др Предраг Марковић, научни саветник, др Борислава Лилић, научни саветник, др Ђоко Трипковић, научни саветник, др Драган Богетић, научни саветник, др Никола Жутић, научни саветник, др Коста Николић, научни саветник, др Бојан Димитријевић, виши научни сарадник, др Ранка Гашић, виши научни сарадник, др Небојша Поповић, научни сарадник, др Милан Кољанин, научни сарадник, др Љубомир Петровић, научни сарадник, др Станислав Сретеновић, научни сарадник, др Горан Милорадовић, истраживач-сарадник, др Драгомир Бонцић, истраживач-сарадник, др Ивана Добривојевић, истраживач-сарадник, др Владимир Ивановић, истраживач-сарадник, др Владимир Петровић, истраживач-сарадник, др Срђан Цветковић, истраживач-сарадник, др Миомир Гаталовић, истраживач-сарадник, др Горан Антонић, истраживач-приправник, др Ратомир Миликић, истраживач-приправник, др Ивана Пантелић, истраживач-приправник.

Директор Института је др Момчило Павловић, председник Научног већа др Коста Николић, председник Управног одбора проф. др Радош Љушић.

Научна истраживања – пројекти

У првом Статуту Института за савремену историју дефинисане су области научног истраживања: „Предмет рада ИСИ је изучавање савремене историје: историје 20. века са тежиштем на историји Југославије од њеног настанка до најновијих дана, тј. настанак и историја Југославије од 1918. до 1941; историја народноослободилачког рата и револуције; историја социјалистичке Југославије; историја КПЈ односно СКЈ; историја основних токова

у међународним односима и међународном радничком и социјалистичком покрету и положај Југославије и СКЈ.

ИСИ изучава методологију научног и стручног рада у историографији, развија научну и стручну сарадњу у земљи и иностранству са организацијама и појединцима који се баве истом или сличном делатношћу, организује научне и стручне скупове и дискусије и његови сарадници учествују на научним и стручним скуповима у земљи и иностранству, објављује резултате научног рада својих радника и спољних сарадника и прати резултате савремене историјске науке“.

Организација рада ИСИ била је заснована на пројектима који су проистицали из дугорочних и петогодишњих научноистраживачких програма. У основном програму било је 11 пројеката и то: 1) Друштвено-историјске претпоставке и процес стварања Југославије током и на завршетку Првог светског рата; 2) Економски развој, класна диференцијација и промене у социјалним структурама у Југославији до 1918; 3) Друштвено-политички и културни развитак у Југославији између два светска рата 1918–1941; 4) Комунистичка партија Југославије и раднички покрет 1918–1941; 5) Међународни положај и спољна политика Југославије 1918–1975; 6) КПЈ (СКЈ) и међународни комунистички и други раднички и прогресивни покрети и организације у свету од 1919. до 10. конгреса СКЈ 1974. године; 7) Југославија у Другом светском рату – НОР и социјалистичка револуција 1941–1945; 8) Друштвено-политички и културни развитак СФРЈ; 9) Немачка агресија на Југославију и окупација земље у току Другог светског рата; 10) Објављивање грађе из историје Југославије; 11) Библиографија историје радничког покрета и КПЈ (СКЈ).

Од оснивања до данас Институт је реализовао више од 100 пројекта из опште и националне савремене историје, највише из историје Југославије, самостално или у сарадњи са домаћим и страним научноистраживачким и другим организацијама. Поред наведених пројеката ИСИ је радио на низу научних и стручних пројеката за потребе друштвено-политичких организација, државних органа, општина и предузећа (приређивање и објављивање *Сабраних дела* Јосипа Броза Тита, *Историје Савеза комуниста Југославије*, *Историје Ужица*, *Календара годишњица значајних догађаја и личности из наше политичке и културне историје 1976–1985.* и других). Током 1973. године ИСИ је урадио пројекат за издавање *Стенографских бележака представничких тела Југославије 1919–1973*, а 1975. за потребе Савезног одбора СУБНОР-а Југославије сачинио је *Елаборат о презентацији народноослободилачког рата и револуције у Југославији 1941–1945. у иностранству*. Од 1967. до 1972. ИСИ је радио на пројекту *Прикупљање и систематизација архивских извора окупаторске и квислиншке провенијенције у току Другог светског рата*. Пројекат је садржао пет томова: 1) Ратна штета коју је Немачка учинила Југославији у Другом светском рату; 2) Сарадници окупатора у Југославији 1941–1945; 3) Југословенски грађани немачке националности 1941–1945; 4) Немачки ратни заробљеници у Југо-

славији; 5) Досијеа о злочинима и злочинцима у Другом светском рату на тлу Југославије (375).

Године 1995. Институт за савремену историју сачинио је макро пројекат *Историја Југославије 20. века* на коме су сарадници радили у периоду 1996–2000. Пројекат су реализовали сарадници Института: 11 научних саветника, 1 виши научни сарадник, 6 научних сарадника, 5 магистара, 1 истраживач-сарадник и 1 асистент-приправник. Пројекат *Историја Југославије 20. века* подељен је у четири потпројекта: 1) Југославија 1918–1941; 2) Југославија у Другом светском рату 1941–1945; 3) Југославија 1945–1992; 4) Историјске синтезе. Резултати пројекта представљају континуитет са претходним резултатима историографске школе савремене историје настале у Институту, управо на изучавању историје Југославије у 20. веку.

У периоду 2001–2005. сарадници Института реализовали су пет пројеката које је финансирало Министарство за науку и технолошки развој. То су: *Историја српских (југословенских) државних институција и знаменитих личности у 20. веку*; *Српска и југословенска историографија у време кризе и распада Југославије 1980–2000*; *Српски народ у Другом светском рату – европски оквири идеолошких подела и репресије*; *Србија и Југославија и велике силе у 20. веку*; *Српско друштво између традиционалног и модерног у 20. веку*.

Актуелни пројекти до 2010. на којима сада раде сарадници Института су: *(Не)успешна интеграција – (не)довршена модернизација: међународни положај и унутрашњи развој Србије и Југославије 1921–1991 и Косово и Метохија у југословенском и глобалном контексту у 20. веку*.

Резултати

Најбољи показатељ рада Института за савремену историју јесте импресивна библиографија његових сарадника. У до сада четири објављене библиографије сабрани су резултати рада на свим пројектима.

У периоду 1959–1979. ИСИ је објавио 28 периодичних публикација, 46 монографија, 17 прегледа и тематских зборника, 23 зборника (тома) докумената, 13 библиографија, 2 хронологије итд. У периоду 1979–1984. објављене су 4 периодичне публикације, 7 монографија, 7 тематских зборника, 89 зборника докумената (архивске грађе), 2 библиографије, 9 хронологија и друго. У периоду 1984–1994. објављено је 16 периодичних публикација, 51 монографија (посебна издања), 14 томова докумената, 2 тематска зборника (нису убројани чланци, прилози и остали резултати).

Историчари који су од 1958. године радили у Одељењу историјских наука Института друштвених наука и историчари који су од 1956. радили у Институту за изучавање радничког покрета, а сви од 1. фебруара 1969. у Институту за савремену историју – до 1994. године објавили су укупно 48 периодичних публикација, 104 монографије, 26 прегледа, тематских збор-

ника, 126 зборника докумената, 15 библиографија, 11 хронологија итд. Издавач свих наведених дела био је Институт.

Као резултат рада на фундаменталним истраживањима и историјској синтези, сарадници Института су у периоду 1996–1999. објавили 33 монографије, студије и књиге, док су чланци разасути по свим часописима и зборницима радова у Југославији. У периоду 1999–2004. сарадници ИСИ објавили су 10 бројева часописа, 13 монографија, 24 посебна издања и 191 чланак. У периоду 2005–2007. објављено је: 29 монографија, 152 чланка (на српском 127, енглеском 13, немачком 10, руском 1, бугарском 1), 15 поглавља у књигама, 45 приказа и друго. Сарадници ИСИ учествовали су на 51 научном скупу (21 домаћи и 30 међународних скупова; 38 одржаних у земљи и 13 у иностранству); одржали су 31 предавање итд. Само у 2008. објављено је 9 монографија и 2 броја часописа *Историја 20. века*, од којих је број 2 тематски, посвећен 90-годишњици стварања заједничке државе Југословена.

Према једној статистици, у периоду 1958–2008. Институт је у библиотеци *Периодичне публикације* објавио 30 наслова, библиотеци *Студије и монографије* 113 наслова, библиотеци *Прегледи и зборници радова* 23 наслова, библиотеци *Грађа* 116 томова, библиотеци *Библиографије* 10 наслова, библиотеци *Страдања и отпори* 11 наслова, библиотеци *Србија у рату и револуцији* 8 наслова, библиотеци *Посебна издања* 31 наслов, 43 тома *Историје 20. века*, 11 хронологија и друго. Овде нису урачунати радови сарадника Института код других издавача. Овај импресивни опус обележио је југословенску и српску историографију.

Посебно место у научном животу Института има полугодишњи часопис *Историја 20. века*. И поред познатих тешкоћа општег и посебног карактера, то је један од ретких научних часописа који редовно излази од 1983. године и одржава висок ниво квалитета. Часопис *Историја 20. века* има посебан значај за југословенску историографију.

Од квантитета су важнији квалитет и утицај научних резултата сарадника ИСИ на научну и културну јавност не само у Србији него и у бившим југословенским републикама и у иностранству.

Мисија

Институт за савремену историју има развијену сарадњу са разним институцијама у земљи и иностранству, од Токија, Јекатеринбурга до Новог Мексика. Протоколи и уговори о сарадњи потписани су са Државним универзитетом у Јекатеринбургу, Институтом славјановеденија из Москве, Меиђи универзитетом из Токија, Универзитетом у Стирлингу (Шкотска), Српском самоуправом у Будимпешти и многим другим научним и наставним институцијама у свету. Посебне уговоре о сарадњи и значајне резултате у саиздаваштву ИСИ има са Филозофском факултетом у Косовској Митровици, Факултетом за безбедност Универзитета у Београду, Заводом за уџбенике и наставна средства, Друштвом историчара Србије и Службеним гласником. Институт је

развио сарадњу са великим бројем архива и музеја у Србији, као и са већим бројем библиотека.

Сарадници Института били су веома ангажовани у другим научним и наставним институцијама и организацијама, као професори, ментори, посебно као чланови научних већа, управних одбора, редакција часописа, академија и др. Из редова чланова Института бирани су уредници водећих југословенских часописа из области историје: *Историје 20. века* и *Југословенског историјског часописа*. Чланови Института обављали су или обављају послове секретара и друге важне послове водећих националних институција и њихових пројеката, као што су *Енциклопедија српског народа* (САНУ и Матица српска), *Библиографски лексикон* (Матица српска), *Енциклопедија српске историографије*, *Енциклопедија српског народа*, *Енциклопедија Републике Српске* и др.

Сарадници ИСИ су рецензенти бројних научних публикација и чланака. Одржали су велики број научних и јавних предавања у земљи и иностранству. Учествовали су на многим научним скуповима и округлим столовима, међународног и националног значаја (Француска, Русија, Словенија, Македонија, Мађарска, Шведска, Аустрија, Немачка...). Били су ментори и учествовали су у комисијама за одбрану магистарских и докторских дисертација на факултетима у Београду, Новом Саду, Приштини и Бања Луци. Већи број сарадника учествује у раду комисија и других тела Министарства за науку и технолошки развој, Заједнице института Србије, у саветима факултета, где дају конструктиван допринос. Поједини сарадници су обављали значајне државне и високе дипломатске дужности. ИСИ је добитник великог броја награда и похвала од институција у земљи и иностранству, међу којима и награде АВНОЈ-а.

Систематски рад, темељна истраживања, квантитет и квалитет научних радова сврставају ИСИ у водеће научне институте у области хуманистичких наука. Ове резултате на прави начин препознаје не само научна заједница већ и шира јавност. Број објављених монографија, зборника докумената, чланака у научним публикацијама, учешће на научним скуповима и присутност у научном животу на простору некадашње Југославије и у иностранству импресивни су и вредни сваке пажње. Велики број научних радова сарадника ИСИ, који до данас нису оспорени у својим научним судовима, битно је утицао на развој југословенске историографије. Сарадници Института су учинили храбар искорак према темама које су биле потиснуте или су изазивале велике контроверзе. Институт је још касних седамдесетих и почетком осамдесетих година проговорио о теми југословенства и стварања заједничке државе, први објавио текст о опозиционим партијама, деловању и ликвидацији парламентарних странака после Другог светског рата, дао значајан допринос изучавању друштвене и привредне историје, спољне политике Краљевине Југославије и социјалистичке Југославије, уз сталне методолошке иновације.

У новије време, у посебним државним и друштвеним околностима, допринос сарадника Института укупној историографији у Србији је готово доминантан. Резултати који су крајем 1990-их постигнути у истраживањима савезничких бомбардовања градова на простору Југославије, равнорског покрета, терора на селу, спољне политике и др. ни данас нису превазиђени. Досадашњи резултати истраживања злочина на крају Другог светског рата су систематизовани у неколико радова а истраживања се, упркос бројним бирократским препрекама, настављају. Сарадници Института релативизовали су и тзв. историјску дистанцу истраживањима и радовима из последње деценије 20. века.

Институт подржава Друштво историчара Србије и његови сарадници активно учествују у едукацији професора основних и средњих школа и у другим активностима Друштва. Институт посебно ради на промоцији и популаризацији историјске науке. Ова активност обухвата запажене медијске наступе његових сарадника и објављивање новинских чланака и фељтона. Институт се нарочито ангажује на промоцији и популаризацији историјске науке у локалним срединама одржавањем предавања у унутрашњости Србије и даривањем својих издања историјским архивима, музејима и библиотекама. До сада је поклоњено око 3.000 наслова. Институт остварује успешну сарадњу са Српском православном црквом и правосудним органима око проблема са рехабилитацијом и реституцијом имовине.

ИСИ учествује у креирању и потпомагању историографских истраживања у локалним срединама, а подржава и креира локалне часописе и посебна издања у уверењу да само скуп добрих и озбиљних локалних историја може резултирати великом историјом Србије. У ИСИ су креирани часописи као што су *Власотиначки зборник* и *Жупски зборник*, а Институт је подржао једног средњошколца коме је помогао да објави прву књигу.

Научни домети бројних сарадника који су радили у Институту обавезују нас да наставимо развој посебне историографске школе Института. Као научници настојимо да померамо границе сазнања, а као историчари да служимо истини.